

Дотэхнічнае існаванне чалавека ў яго экалагічнай нішы на Зямле вызначаецца разнаобразнем культур, якія дазвалялі жыць гармонічна ў прыродзе той зямлі, якую населяў кожны народ. Чым мы помнім і ведаем аб старажытнай культуры нашых продкаў? У гэтым дыялогу — Крывія, Гіперборэя, іранскі «парадзіз», пачатак сусвету і касмологія старажытных беларусаў-крывічэй.

Сакральная геаграфія Беларусі

Размова Вячаслава Ракіцкага і Тодара Кашкурэвіча
ў перадачы «Неабжытая Спадчына» на хвалях Радыё Свабода.
Эфір 4 траўня 2000 г.

Вячаслаў Ракіцкі

Заблытанасць нашае гісторыі і адназначнасць, а часам і двухсэнсоўнасць, у інтэрпрэтацыі гістарычных тэндэнцыяў шмат у чым тлумачыцца пытаннем назвы краіны. Іх, назваў, на шматвяковым шляху этнасу было некалькі. І, бадай, кожны з іх мае падставы лічыць штучным, звязаным з пэўнай ідэалёгіяй часу.

Назоў «Русія» паўстаў у сувязі з распаўсюджваннем на нашых тэрыторыях праваслаўнае ці «рускае» веры. Сярэднявечная «Літва» звязаная з магутнай і развітой дзяржавай — Вялікім Княствам Літоўскім, дзе дамінаваў наш этнас. Назоў «Беларусь» паўстаў як ідэалёгічнае

апраўданне прышчэплення нашых земляў да Расейскае Імпэрыі.

Але гісторыя краіны пачалася ані з «Беларусі», ані з «Літвы», і нават, ані з «Русіі». І ў пошуку ідэнтычнасці мы мусім зразумець нашу краіну ў дахрысціянскі час — культуру, побыт, уяўленні тэрыторыі, якую прынята называць «Крывія».

Дзе яна, наша прарадзіма, знаходзілася? Якія ўяўленні мелі нашыя продкі? Ці ўтваралі свой кантэкст? Пытанні, на якія мусім знайсці адказ. І ня дзеля таго, каб вярнуць краіне адзін з яе гістарычных назваў — Крывія, — пра гэта ня йдзе гаворка. Гаворка пра ідэнтычнасць. І

пачынаем з сакральнае геаграфіі. Нашым госьцем — Тодар Кашкурэвіч, мастак, этнограф, які заангажаваны ў крывіцкую ідэалёгію... Сакральнае — сваяшчэснае, святае, звязанае з рэлігійным рытуалам... Тодар, як можна расшыфраваць увогуле слова

Крывія ў сэнсе сакральнасьці?

Тодар Кашкурэвіч:

Адзінае вытлумачэньне сэмантыкі гэтага слова магчымае толькі праз балтыйскія мовы: празь летувіскую, латыскую ды прускую. У якіх: *кывес*, *кыві*, *кывейта* — гэта словы для пазначэньня жраца або вярхоўнага жраца. Адпаведна *кывуля* амаль што тоесна гучыць, як і ў Беларусі. *Кывуля* — як атрыбут улады жрацоў.

Вячаслаў Ракіцкі:

Тодар, а ці пацвярджаецца сакральнасьць *Крыві* як сваесаблівай зямлі ці краіны ў міталёгіі,

ці ва ўяўленьнях іншых старажытных народаў?

Тодар Кашкурэвіч:

Старажытныя грэкі вельмі дакладна разьмяшчалі краіну Гіпэрбарэю на поўначы. Герадот апісвае месца, дзе знаходзілася гэтая краіна Гіпэрбарэя. Паводле яго, трэба падняцца на поўнач па Дняпры... Але ж апісанае ім месца акурат па шыраце адпавядае Беларусі!

Грэкі захавалі й шмат інфармацыі ў сваіх мітах, звязаных з пагібельлю Гіпэрбарэі. Аполён быў родам з Гіпэрбарэі ды кожныя 18 гадоў лётаў на сваю Радзіму, дзе хаваў свае стрэлы. І Беларусь захавала да нашых дзён абрад “Пахаваньня Стралы”.

Старажытныя іранцы разьмяшчалі сакральную краіну, Цэнтар Сьвету на скрайняй поўначы. Тое самае — у старажытных індусаў...

Вячаслаў Ракіцкі:

Тодар, якія аб’екты, знакі, што маюць сакральны сэнс, паказваюць на месца знаходжаньня *Крыві*?

Тодар Кашкурэвіч:

Крывія ня толькі знаходзіцца на вытоках буйнейшых рэкаў, а, увогуле, па лініі водападзелу: Балтыйскага й Чарнаморскага. Па

гэтай лініі, ўласна на тэрыторыі сучаснае Беларусі, знаходзіцца шэраг аб'ектаў, якія маюць вельмі высокі сакральны статус. Прыкладам, вытокі Вяльлі, ракі, якая цячэ ў паўночна-заходнім напрамку, і Бярэзіны, якая адпаведна цячэ ў супрацьлеглым кірунку. Карані ў назвах гэтых рэкаў, адпаведна *вэл-* і *бэр-* зьяўляюцца тымі старажытнымі індаэўрапейскімі каранямі, якія мадэлююць касмалогічную сытуацыю.

Усё, што звязанае з Захадам, зь нізам, з долам, са сьветам зьмерлых, мадэлюе карань *вэл-*, адпаведна — і рака Вяльля. Дарэчы, Бог Вялес звязаны з *тым* сьветам. Што тычыцца караня *бэр-* — гэта эўрапейскае значэньне зьяўленьня, вышыні, усходу й г.д. Такім чынам, міт закладзены ўжо у назовы, а значыць, належыць да рэальнае зямлі, географіі.

Акрамя гэтага, паміж вытокамі рэкаў знаходзіцца *Стод-камень*, назоў якога таксама невыпадковы. Ён звязаны з значэньнем камяня альбо стода — зь летувіскае мовы. Усе гэтыя назовы рэкаў, камянёў пераплеценныя ў мітах.

Другое месца — гэта комплекс азёраў зь Яновым возерам у цэнтры. Тая ж самая сытуацыя ў назвах аб'ектаў, якую мы бачылі на прыкладзе зь Вяльлёй і Бярэзінай, паўтараецца і тут. Гэтыя

азёры паміж сабою злучаюцца рэчкаю зь вельмі знакавай назваю — *Дзева*. Безумоўна, тут можна пабачыць адгалоскі індаэўрапейскага боства Чыстага Неба.

Вячаслаў Раціцкі:

А вось сянняя, ці захоўваюцца ў Беларусі міты, што расчынілі б нам сакральнасьць крыўскае географіі? Калі так, дык у якіх мясцінах?

Тодар Кашкурэвіч:

Адное з такіх месцаў — раён Лукомскага возера. Да сёньняшніх дзён у гэтых мясцінах, сярод мясцовых людзей, захоўваецца гэтак званы “асноўны індаэўрапейскі міт”, які распавядае пра змаганьне бога Грамоўніка і ягонага супраціўніка Цмока, зьмея...

Людзі распавядаюць, як гэта адбывалася. Пры тым кладуць на рэальную тэрыторыю міталогічную падзею. Міт адбываецца ні ў нейкай далёкай краіне, а менавіта тут, на гэтым месцы, дзе жыве апавядальнік. Больш таго, паказваюць месца, дзе жьў гэты Цмок, дзе быў пахаваны, калі яго забіў Грамоўнік.

Сюжэт-міт апрануты ў рэаліі цяперашняга часу. На пытаньне этнографу: “Ну, а куды ж дзяваў гэты цмок крылы, калі хадзіў у якасьці краўца, звычайнага чалавека?”,

мясцовыя бабулі распавядаюць: “ну, як... ці ж вы няграматныя? Складаў гэтак на сьпіне, апра-наў пінжак і хадзіў сабе”. Або могуць паказаць вёску й хату канкрэтнага чалавека, дзе захоўваецца фотаздымак дзяўчыны, у якой Цмок выпаліў на шчацэ сваю пяцярню.

Вячаслаў Ракіцкі:

Тодар, ці можна адшукаць сувязь паміж месцазнаходжаньнем Крывіі, яе географіяй й культурным кантэкстам?

Тодар Кашкурэвіч:

Крывія, безумоўна — гэта зона лесу. І адпаведна толькі зь лесам звязаныя ўсе пазытыўныя ўяўленьні. Наадварот стэп, пустэляня — варажая, непрытульная прастора.

Вельмі верагодна можна ўбачыць паходжаньне бінарнае пазыцыі. Уяўленьні, якія грунтуюцца на бінарнасьці, якая ўтварылася ў ландшафце стэпаў, дзе існуе толькі дзьве аграмадныя сутнасьці: аграмаднае неба й аграмадная зямля, а больш нічога, розьняцца ад нашых.

Лес уяўляецца зусім іншым. У лесе няма неба як купалу. У лесе неба мы бачым толькі такім, якое яно праглядаецца праз галінкі дрэваў. І гэта вельмі йстотны чыньнік, які, дарэчы, можна пра-сачыць у беларускіх арнамэнтах,

Фрагмэнт вышыўкі з матывам Ярылы. Віцебская вобл.

якія ўтвараюцца двума колерамі, і дзе няма фону, дзе кшталт-форма аднаго знаку вызначае іншы.

Вячаслаў Ракіцкі:

Такім чынам, Вы спрабуеце давесці, што нашая географія зрабіла ўяўленьні нашых людзей перадусім касмалягічнымі?

Тодар Кашкурэвіч:

Пра касмалягічныя ўяўленьні можна гутарыць, маючы на ўвазе этнічную культуру. Не культуру гораду або мястэчка. Безумоўна, беларускі этнаграфічны матэрыял вельмі багаты й вельмі аўтарытэтны.

Падчас аднае гутаркі з вучнем школы Глобы, мы закраналі гэтае пытаньне, і ён, цікавячыся славянскімі старажытнасьцямі, знаходзіў у беларускіх матэрыялах шмат супольнага з усясьветнымі. Але, тым ня менш, ён запытаўся:

“А дзе ж вашыя “рыгвэды”? У індусаў ёсьць Рыгвэда, у іранцаў — Авеста...”

Мой адказ стаўся нечаканым нават для мяне самога: беларуская Рыгвэда — гэта ўсе 40 тамоў беларускае народнае творчасці, тэкстаў, якія трэба ўмець чытаць, бо сакральная краіна ў беларускіх уяўленьнях не знаходзіцца недзе далёка, як у расейцаў, у германцаў, у грэкаў. Тым заўсёды да сакральнае краіны некуды трэба йсці. У нас “парадайз” — літаральна, “іранскі парадайз” — мадэлюецца непасрэдна на нашай тэрыторыі: пад час валачобнага абраду й рытуальных дзеянняў, у тэкстах, якія сьпяваюцца пад час гэтага абраду. “Парадайз” у нас рэалізуецца ў кожным двары.

Вячаслаў Ракіцкі:

Як утварыўся крыўскі народ на пэўнай тэрыторыі, ён адкуль усё ж такі прыйшоў?

Тодар Кашкурэвіч:

Усе тэорыі, які сьцьвярджаюць масавы прыход славянаў на нашу тэрыторыю, “на жаль”, не вытрымоўваюць крытыкі. Найперш важнымі ўяўляюцца сьведчаньні антрапалёгіяў, якія сьцьвярджаюць нязьменнасць антрапалягічнага

тыпу тутэйшых насельнікаў ад каменнага веку.

Самае істотнае заключаецца ва ўяўленьнях, у мітах, паданьнях. У нас ёсьць міты, якія апавядаюць пра паходжаньне нашага народу, якое пачыналася ад касмагенэзу. Вось клясычны індаэўрапейскі пракаветны час, калі нідзе нічога не было, апроча бязьмернага акіяну, зь якога вытыркаўся камень. Пасья чаго ў гэты камень уперыў Пярун, выкрышыў тры іскаркі: белую, чырвоную, жоўтую. Усё скаламуцілася, а калі адстаялася, дык вызначылася, дзе зямля, а дзе вада. Там жа зьявіўся й першы чалавек — Бой або Бай, які меў двух сабакаў: Стаўрыю ды Гаўрыю (дарэчы, старарускія Дзяды зьявязаныя з

памяцьцю пра гэтых пэрсанажаў). І той нарадзіў трох сыноў. А пасья сьмерці разьмяркоўваў спадчыну, якая выйшла толькі двум сынам, а трэціму дасталіся гэтыя сабакі. Што рабіць? Як вызначыць зямлю, якая яму належыла? Ён пусьціў гэтых сабакаў за галубамі, і яны прарылі дзьве ракі: Дзьвіну й Дняпро. Паміж гэтымі рэкамі й расьсяліліся людзі малодшага сына, Беларэя. Па-першае, на двух сабакаў знаходзім аналёгію ў лацінскай

міталёгіі — гэта сабака Кербэр, ахоўнік апраметнае. А ў індусаў аналягічны сэнс мелі сабакі бога сьмерці Ямы. Псы — у авэстыйс-

балцкімі назовамі.

Міт, калі вывучаеш сівую даўніну, ёсьць праўдаю. Зь яго, прынамсі, выплываеца ісьціна. Тое, што я

Малюнак на касцяной пласцінцы-накладке з Ваўкавыску

кага Імы. Тут мы маем справу зь вельмі сталым элемэнтам індаэўрапейскае міталёгіі.

Сам абрад вызначэньня тэрыторыі, якую мусілі абабегчы сакральныя жывёліны, таксама вельмі аўтарытэтны. Зноў жа мы знаходзім яго ў індусаў, але яны выпушчалі дзеля гэтага белага каня. Тэрыторыя, якую ён абыходзіў, лічылася царскаю.

Вячаслаў Ракіцкі:

У якой ступені навука можа даяраць гэтаму міту?

Тодар Кашкурэвіч:

Прышлы этнас пакінуў бы сьляды ў назовах рэкаў, ён бы прынес іншы антрапалягічны тып, але вось гэтага навукоўцы й не знаходзяць. Справа ў тым, што ўся беларуская гідранімія — назовы водных аб'ектаў — балцкага паходжаньня, славянскіх вельмі мала. І дагэтуль мы карыстаемся

апавёў пра паходжаньне беларусаў, ёсьць найбольшаю ісьцінай, бо гэта элемэнт нашае сакральнае традыцыі.

Вячаслаў Ракіцкі:

Натуральна, усё, што мы зараз гаварылі, адносіцца да пытаньня ідэнтычнасьці, якую мы ўсе шукаем і якую знаходзім зь вялікай цяжкасьцю. Як ты, Тодар, суадносіш сэнс сучаснае й даўняе цывілізацыяў?

Тодар Кашкурэвіч:

Натуральна, шмат у каго паўстае пытаньне: а што нам да гэтага дзедаўства, мы ж людзі сучасныя, сядзім тут ля кампутараў, мікрафонаў, зусім іншы сьвет, лёгкіка? Безумоўна, тут пытаньне выбару. Увогуле трэба задацца пытаньнем: ці можа быць годнаю пазыцыя стаяньня ўбаку й прызнаваньня чужых правілаў гульні?! Калі прыйшоў

вораг, дык, натуральна ж, нягодна пераходзіць на бок ворагу. Заўсёды было ганебным прымаць чужую веру або зьневажаць традыцыі дзядоў. Адмаўленьне такое пазыцыі — ёсьць унівэрсальнай каштоўнасьцю. Сучасная сытуацыя бачыцца мне як вайна дэмакратычнае цывілізацыі з цывілізацыямі прыроднымі, дзедаўскімі. І, безумоўна, кожны мусіць тут зрабіць выбар для сябе й для народу: ці ты абіраеш сьветагляд касмалягічны, ці ты абіраеш сьветагляд спажывецкі.

Вячаслаў Ракіцкі:

Ці могуць ужыцца гэтыя два пагляды, скажам так, “тэхнакратычны” й “касмалягічны”?

Тодар Кашкурэвіч:

Відаць, маглі б. Але тэхніка не дае магчымасьці захавацца касмалягічнаму тыпу мысленьня. І тады яна навязвае свой тып мысленьня, свой сьветагляд. Тэхніцы не выгодная разнастайнасьць сьвету, для яе выгодная ўнівэрсальнасьць.

Вячаслаў Ракіцкі:

І што — у нас няма шанцаў дастукацца да нашае ідэнтычнасьці?

Тодар Кашкурэвіч:

Шанец ёсьць у кожнага. Кожны перад самім сабой, перад сваімі продкамі мусіць задаць такое пытаньне й адказаць на яго. Тут і права выбару, і адказнасьць перад выбарам.

*Крыніца: Радывё Свабода, “Неабжытая Спадчына”
<http://www.svaboda.org/prahram/spad.html>*

Milieukontakt Oost-Europa на 2 гады прыйшла ў Беларусь

У чэрвені 2000 Milieukontakt Oost-Europa распачала ў Беларусі першы практ, які фундаецца на 2 гады ў адпаведнасьці з праграмаю “Matra” (Сацыяльнае Пераўтварэньне Цэнтральнае ды Ўсходняе Эўропы) Міністэрства замежных справаў Нідэрляндаў. Прадстаўнікамі праграмы ў нас зьяўляецца “Burengo” (Уладзімер Калтуноў, т. 2347157, Менск, вулХаружай, 16. burengo@user.unibel.by), у галляндаў — Suzanne Bakker (s.bakker@milieukontakt.nl).

Мэты й задачы

Падтрымка беларускіх **інвайрамэнтальных НА** ў Менску, Берасьці, Горадні, Гомлі, Магілеве й Віцебску ў разьвіцьці й дзеяньнях. Частка праграмы будзе адмыслова прысьвечаная стасункам паміж няўрадавымі арганізацыямі ды мясцовымі ўладамі й будзе намагацца палепшыць іх.

Праграма складаецца зь пяці галоўных частак:

INPEG заклікае да дзеяння

**Далучайцеся да кампаніі супраць саміту МВФ/СБ ў Празе
25-28 верасня 2000 г.**

Чакаецца, што прыкладна 20.000 **прадстаўнікоў сьветнага капіталу** (банкіраў, эканамістаў, фінансыстаў) прыедуць у Прагу на 55-ю штогадовую сустрэчу на вышнім роўні Рады дырэктароў **Міжнароднага Валютнага Фонду (МВФ)** і **групы Сьветнага Банку (СБ)**.

Свабодная кааліцыя розных чэскіх экалагічных і аўтаномна-анархічных аб'яднаньняў, групаў у справе правоў чалавека, арганізацыяў і асобаў (INPEG) распрацавала сэрыю кампаніяў, кульмінацыяй якіх

стануцца 10 дзён акцыяў, якія пачынаюцца з 20 верасня. Мірныя дэманстрацыі, інфармацыйныя кампаніі і Фэст Мастацтва і Супрацьстаяння разам з проці-Самітам стануцца асноўнымі падзеямі супрацьстаяння ў гэты час.

Асноўная мэта — выкрыць сувязі паміж МВФ/СБ, АМГ і **транснацыянальнымі карпарацыямі**.

Падтрымка можа быць выказана на адрэсу antimmr@hotmail.com.

Больш інфармацыі можна знайсці на сайце www.ecn.cz/inpeg.

Падрабязнасьці чытайце ў наступным нумары 3к...

I. Заўважнасьць НА ў Беларусі

і за мяжою праз:

1. Даведнік НА ў Беларусі (публікацыя ды інтэрнэт-версія).
2. Публічныя кампаніі, скіраваныя на павелічэньне грамадзкае ролі НА.

II. Структурную пабудову НА

плянуецца ўмацаваць праз навучаньне трэнэраў.

Падрыхтаваньня трэнэры мусяць правесці блізу 15 курсаў.

III. “Зьлёньня тэлефоны”

ў шасьці рэгіёнах краіны (паводле галяндзкае мадэлі)

IV. Супрацоўніцтва паміж

мясцовымі ўладамі ды НА

праз выданьне буклету і падтрымку пяці праектаў НА, у якіх ёсьць гэтае супрацоўніцтва на ўсіх роўнях улады, а таксама правядзеньне дух сымпозыюмаў для чыноўнікаў ды НА з рэгіёнаў краіны.

V. Разьвіцьцё сеткі НА праз

1. Бюлетэнь-штоквартальнік;
2. 6 тэматычных аглядаў;
3. Сталую інфармацыйную плынь;
4. 2 сустрэчы нацыянальнага роўню;
5. Малы фонд на аплату праезду ў краіне і за мяжу.